NÜFUSUN YAŞLANMA SORUNUNA BİR ÖRNEK KATIKLI ÇAYI HAVZASI

Prof. Dr. İhsan BULUT, Akdeniz Üniversitesi, *İhsanbulut@akdeniz.edu.tr*

Arş. Gör. Samet ALKAN, Akdeniz Üniversitesi, *sametalkan@akdeniz.edu.tr*

Özet

Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer alan Katıklı Çayı havzasının toplam alanı 478.1 km²dir. Makro ölçekte Çoruh Havzası sınırları içerisinde yer alan Katıklı Çayı Havzası Mescit Dağlarının Güneydoğu eteklerinden kaynağını alan Katıklı Çayı ve yan kolları tarafından oluşturulmuştur. Oldukça arızalı bir yapıya sahip olan havza içerisinde kısa mesafelerde görülen büyük yükselti farkları iklimin ve iklime bağlı olarak da ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine imkân tanımıştır. Hâkim olarak tarım ve hayvancılık yapılan havzanın nüfuslanması M.Ö. 680 yılında Kafkasya'dan Anadolu'ya gelen İskitlerin (Saka) bir kolu olan Taoklar'ın bölgeye yerleşmesiyle başlamıştır. Katıklı Çayı Havzası'nda bu dönemden sonra gerek doğal artış gerekse yeni göçlerle sahada nüfus artmıştır.

Katıklı Çayı Havzası'nda yıllara göre dalgalanmalar olmakla birlikte toplamda nüfus artış göstermiş ve 2000 yılında 16.423 kişi ile zirve yapmıştır. Ancak 2000 yılı havzada nüfusun gelişimi için bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Artan nüfus ekonomik kaynaklar üzerindeki baskıyı iyice artırmış, mirasla her geçen gün daha küçük parsellere bölünen topraklar nüfusu beslemekte yetersiz kalmıştır. Böylece eskiden beri yöreden dışarıya yaşanan göç hareketleri ivme kazanmış ve 2000 yılından itibaren göçlerin havza nüfusu üzerindeki etkisi iyiden iyiye hissedilmeye başlanmıştır. 2000 yılından 2007 yılına kadar geçen yedi yılık süre zarfında nüfus, ‰ -100,9 artış hızı ile 8.318 kişi azalarak 8.105 kişiye düşmüştür. Nüfusun bu denli hızlı değişiminin temel nedenlerini ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişime bağlı olarak uzakların yakınlaşması, insanların düzenli gelir elde edebilecekleri tarım dışı sektörlere yönelmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerine daha kolay erişme isteği oluşturmaktadır. Nedeni ne olursa olsun yaşanan göçler hedef bölgesi için olduğu gibi kaynak bölgesi içinde birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Göç eden nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına dağılımı homojen olmadığı için havza nüfusunun yaş ve cins oranlarında dengesizlikler gözlemlenmiştir. Havzada nüfusun cinsiyet dengesi erkeklerin göçe katılım oranlarının yüksek olması nedeniyle kadınlar lehine bozulmuştur. Göçe katılanların büyük çoğunluğunun genç nüfustan oluşması havzada toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun payının %26,01 gibi büyük oranlara ulaşmasına neden olmuştur. Nüfusun Japonya'yı (%26) andıran derecede yaşlanması temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılığa dayalı olan havzada bu sektörlerde işgücü açığı yaşanmasına neden olmuştur. Dinamik iş gücüne ihtiyaç duyulan tarım ve hayvancılık ekonomisi çökmeye başlamış üretim durma aşamasına gelmiştir. Yedi muhtarlıktan oluşan havzada nüfusun azalması eğitim ve sağlık hizmetlerini de olumsuz etkilemiştir. Modern imkanlarla donatılmış üç aile sağlığı merkezinde bir doktor ve bir hemşire olmak üzere iki personel ile nöbetleşe olarak hizmet verilmeye çalışılmaktadır. Yörede eğitim veren Bağbaşı Lisesi'nin ise öğrenci yetersizliği nedeniyle geleceği belirsizliğini korumaktadır.

Araştırmanın amacı Katıklı Çayı Havzası'nda nüfusun azalması ve yaşlanmasının nedenlerini belirleyerek bu faktörlerin neden olduğu sosyo-ekonomik problemlere çözüm önerileri sunmaktır. Bu amaçla sahadan veri toplamak için çeşitli zamanlarda gözlem ve görüşmeler yapılarak yöre sakinlerine bir adet anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırma sahasında nüfusun yaşlanmasının ve ekonomik faaliyetlerden kopuşun temel nedenini havzadan dışarıya yaşanan göçler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda nüfusu yörede tutabilmek için çiftçiye çeşitli destekler verilmeli ve havzanın turistik kullanım potansiyeli belirlenerek gerekli yatırımlar bir an önce yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Göçler, Nüfusun Yaşlanması, Sosyo-ekonomik Problemler, Katıklı Çayı Havzası, Doğu Karadeniz Bölümü*

AN EXAMPLE OF THE AGING PROBLEM OF THE POPULATION: KATIKLI STREAM BASIN

Abstract

The total area of the Katıklı River basin is 478.1 km2 within the boundaries of the Eastern Black Sea Region. In the macro scale, the Katıklı River Basin, which is located within the boundaries of the Çoruh Basin, was formed by the Katıklı River and its side tributaries, which originate from the southeastern foothills of the Mescit Mountains. The large elevation differences seen in short distances within the basin, which has a highly rugged structure, have enabled the diversification of economic activities depending on the climate and climate. The population of the basin, which was dominated by agriculture and animal husbandry, began in 680 BC with the settlement of the Taok, a branch of the Scythians (Saka) who came to Anatolia from the Caucasus to Anatolia. After this period, the population increased in the field with both natural increasing and new migrations.

Although there have been fluctuations in the Katıklı River Basin by the years, the population has increased in total and peaked in 2000 with 16.423 people. However, the year 2000 is a milestone for the development of the population in the basin. The increasing population has increased the pressure on the economic resources and the land which has been divided into smaller parcels by inheritance has failed to feed the population. So, the migration movements from the region to the region have gained momentum and the impact of migrations on the basin population has been felt since 2000. During the seven years from 2000 to 2007, the population decreased from 8.318 to 8.105 people with an increase rate of ‰ -100,9. The main reasons for this rapid change of the population are the convergence of distance, the tendency of people to get non-agricultural sectors where they can earn regular income, and the desire to have access to education and health services more easily due to the development in transportation and communication technologies. Regardless of the cause, migrations brought about problems within the source region as well as for the target region. Since the distribution of migrant population to gender and age groups is not homogeneous, imbalances have been observed in the age and sex ratios of the basin population. The gender balance of the population in the basin was deteriorated in favor of women because of the high participation rates of men to the migration. The fact that the majority of the migrants are young population has caused the share of elderly population in the total population to reach %26.01. The aging of the population resembling Japan (26%) has caused labor shortages in these sectors in the basin, whose main economic activities are based on agriculture and animal husbandry. Agriculture and animal husbandry economy, where dynamic labor force is needed, has started to collapse and production has come to a halt. The decrease in the population in the basin, which consists of seven mukhtars, has also negatively affected education and health services. In three family health centers equipped with modern facilities, two personnel, one doctor and one nurse have tried to serve in rotation. The future of Bağbaşı High School, which provides education in the region, remains uncertain due to lack of students.

The aim of the study is to determine the causes of population reduction and aging in the Katıklı River Basin and to propose solutions to the socio-economic problems caused by these factors. For this purpose, observations and interviews were conducted at various times and a questionnaire was applied to local residents in order to collect data from the field, According to the findings, the main reason for the aging of the population and the detachment from economic activities in the research area is the migration from the basin to the outside. In this regard, , various supports should be given to the farmers and the tourism potential of the basin should be determined and necessary investments should be made as soon as possible in order to keep the population in the region.

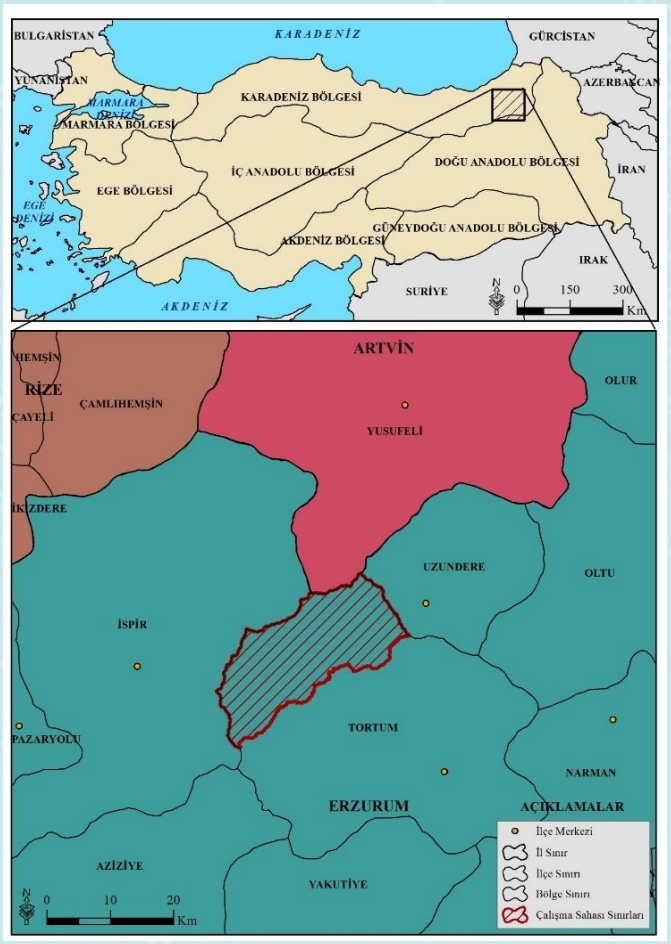
Keywords: *Migrations, Aging of Population, Socio-economic Problems, Katikli Stream Basin, Eastern Black Sea Region.*

Giriş

Nüfus coğrafi çevrenin şekillenmesinde en etkin rolü oynayan canlı bileşenlerinden biridir. Hiç şüphesiz ki yerin kaderi mekânı iskân eden nüfusun niceliği ve niteliğine göre şekillenir. Zira mekân üzerinde vuku bulan ziraat, ticaret, siyaset, bilim, sanat ve spor gibi tüm aktiviteler insan kaynaklıdır. Yeterli miktarda, iyi yetişmiş ve *dinamik* nüfus kitlesi tüm bu faaliyetlerin üretilmesi, geliştirilmesi ve geleceğe aktarılmasının teminatıdır. Nüfusun yaşlanması dinamik iş gücüne ihtiyaç duyan bazı faaliyetlerin olumsuz etkilenmesine

neden olmaktadır. Bir örneğinin de Katıklı Çayı Havzası'nda yaşandığı nüfusun yaşlanma sorunu tespiti ve çözümü fevkalade önem arz eden konulardan biridir.

Katıklı Çayı Havzası idari olarak Erzurum İli Tortum İlçesi'ne bağlı olmakla birlikte coğrafi olarak Doğu Karadeniz Bölümünde yer almaktadır (Harita 1). Oldukça arızalı ve engebeli bir yapıya sahip olan havza; kaynağını Mescit Dağlarının güneydoğu yamaçlarından alan Katıklı çayı ve onun yan kolları tarafından oluşturulmuştur. Havza yerleşmeleri birbirinden sırtlarla ayrılmış vadiler içinde dağınıktır.

Harita 1. Katıklı Çayı Havzası Lokasyon Haritası

Katıklı Çayı Havzası yerleşmeleri kırsal yerleşmelerin temel özelliklerini yansıtmakta olup yöre sakinlerinin temel ekonomik faaliyetlerini tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Havzada zirai hayatı destekleyecek değirmen, demirci ve marangoz gibi küçük işletmelerde faaliyet göstermektedir. Ancak son yıllarda hem nüfusunun yaklaşık ¾ oranında azalması hem de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının giderek artması dinamik iş gücüne ihtiyaç duyan bu sektörlerden kopuşu beraberinde getirirken küçük işletmelerinde sonunu hazırlamıştır. Çalışmanın bulgularına geçmeden önce Katıklı Çayı Havzası yerleşmelerinin nüfuslanması ve nüfusun gelişimine kısaca değinmenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Katıklı Çayı Havzası Yerleşmelerinin Nüfuslanması ve Nüfusun Gelişimi

Her biri bir muhtarlıkla yönetilen yedi mahalleden oluşan Katıklı Çayı Havzası yerleşmelerinin nüfuslanması M.Ö. 680 yılında Kafkasya'dan Anadolu'ya gelen İskitlerin (Saka) bir kolu olan Taoklar'ın bölgeye yerleşmesiyle başlamıştır. Bu dönemden sonra gerek doğal artış gerekse yeni göçler ile saha nüfuslanmaya devam etmiştir. Havza nüfusu hakkında bilgi veren en eski kaynaklara 1557 yılında yayımlanan defterlerden ulaşılmaktadır. 1557 yılında yayımlanan deftere göre Haho'da (Bağbaşı) 30 hane ve 64 kişi, Vihik'te (Pehlivanlı) 55 hane 88 kişi, Ödik'te (Aşağı Serdarlı, Serdarlı) 50 hane, Sürbahan'da (Dikmen)

30 hane, Verinkih (Uzunkavak) 30 hane bulunmaktadır (İnbaşı, 2008). Hane sayıları birbirine benzer olan mahallelerin nüfuslarının da benzerlik göstereceği düşünülürse bu dönemde havzada yaklaşık 302 kişinin barındığı kabul edilebilir.

Bu tarihten sonra saha ile ilgili nüfus bilgilerine II. Mahmut döneminde (1835) sadece erkek nüfusun sayıldığı sayımdan ulaşılmaktadır. Bu sayıma göre havzadaki yerleşmelerde 1305'i Müslüman ve 45 gayrimüslim toplam 1350 erkek nüfus ikamet etmektedir. Yerleşmeler bazında erkek nüfusun dağılışına bakıldığında Verinkih'te 95, Vıhik'te 224, Sürbahan'da 297, Ödük'te 387 ve Haho'da 346 kişinin yaşadığı görülmektedir (Özger, 2006; Tablo 1). Sayımı yapılmamış olmasına rağmen erkek nüfus kadarda kadın nüfus olduğu var sayılacak olursa bu dönemde havza nüfusunun yaklaşık 2700 kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 1
1835 Sayıma Göre Katılı Çayı Havzası Nüfus .Kaynak: Özger, 2006

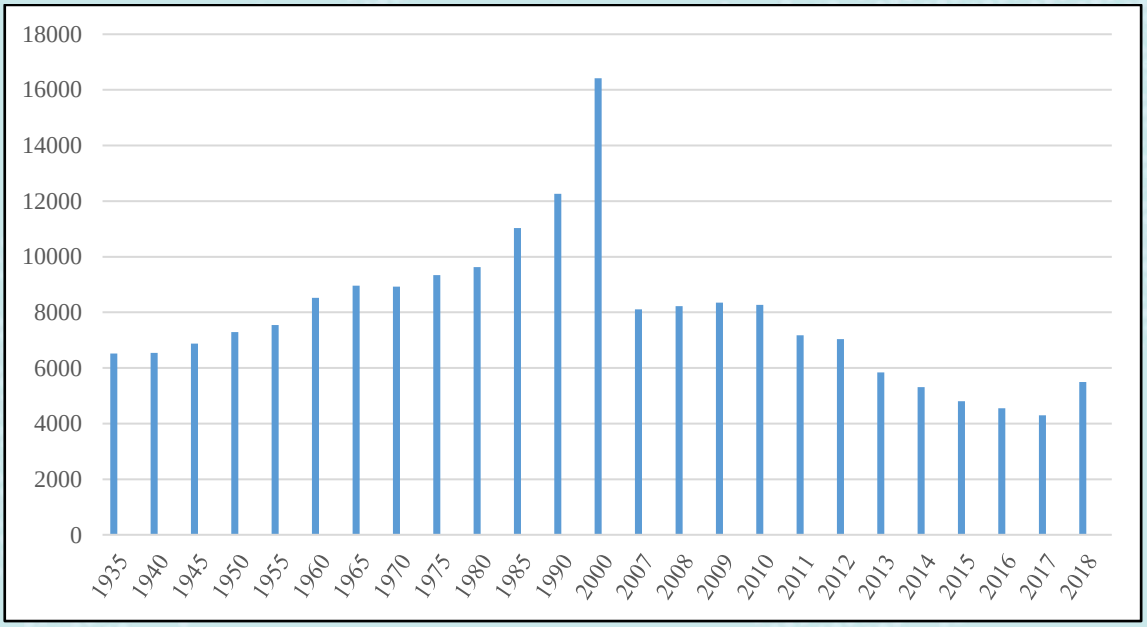
Yerleşme	Tuvana (Genç)	Sabi (Çocuk)	Musin (Yaşlı)	Gayrimüslim	Toplam
Verinkih	36	43	16	45	95
Vıhik	89	94	41	-	224
Sürbahan	110	139	48	-	297
Ödük	145	175	67	-	387
Haho	148	155	43	-	346

Katıklı Çayı Havzası'nın nüfusu Osmanlı dönemine ait olan sınırlı belgeler ışığında yukarıda bahsedildiği şekilde olup, havzada nüfusun gelişimine dair daha ayrıntılı bilgilere Cumhuriyet dönemi ile birlikte yapılmaya başlanan sayımlardan ulaşılmaktadır. DİE ve TUİK'in yayımladığı istatistiklerden özetle 1935 yılından 2000 yılına kadar dalgalanmalar olmakla birlikte havza nüfusu artarak 2000 yılında 16423 kişi ile zirve yapmıştır. Bu tarihten sonra havzadan dışarıya yaşanan göçlerin etkisi iyice hissedilmeye başlamış ve 2017 yılında nüfus ¾ oranında azalarak 4302 kişiye inmiştir (Tablo 2, Grafik 1). 2018 yılında havza nüfusu tekrardan ‰243 pozitif artış hızı ile 5489 kişiye ulaşsa da bu artış üzerinde 2019 yılında yapılan yerel seçimlerin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Zira yöre muhtarları ve esnafları ile yapılan görüşmelerde geri dönüşlerin pek azının kalıcı olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 2
Katıklı Çayı Havzasında Nüfusun Gelişimi Kaynak: TUİK

Sayım Dönemi	Nüfus	Artış miktarı	Artış Hızı ‰	Cins Oranı %
1935	6516	--	--	89,2
1940	6546	30	0,9	82,9
1945	6870	324	9,7	89
1950	7293	423	12,0	--
1955	7546	253	6,8	87,9
1960	8524	978	24,4	93,5
1965	8955	431	9,9	89,7
1970	8925	-30	-0,7	87,8
1975	9337	412	9,0	93,8
1980	9623	286	6,0	85,6
1985	11035	1412	27,4	90,3
1990	12259	1224	21,0	94,4
2000	16423	4164	29,2	98,3
2007	8105	-8318	-100,9	95,9
2008	8226	121	14,8	98,8
2009	8345	119	14,4	100,3
2010	8266	-79	-9,5	98,2
2011	7176	-1090	-141,4	97

2012	7037	-139	-19,6	94,9
2013	5835	-1202	-187,3	93,9
2014	5314	-521	-93,5	93,2
2015	4808	-506	-100,1	92,2
2016	4546	-262	-56,0	91,6
2017	4302	-244	-55,2	91,1
2018	5489	1187	243	104,5

Grafik 1. Katıklı Çayı Havzası'nda Nüfusun Gelişimi Kaynak: TUİK

Yöntem

Bilimsel bir araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli olan en temel yapı taşı yöntemdir. Yöntem problemi çözmek ve deneyi sonuca götürmek için izlenilen yol haritasıdır (Özgen, 2016:). Bu doğrultuda çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için çeşitli zamanlarda arazi çalışmaları yapılmıştır. Çalışma sahasının sınırları belirlendikten sonra fikir vermesi açısından ArcGis 10.4 programı kullanılarak araştırma sahasının lokasyon haritası üretilmiştir. Saha nüfusuna ait ham veriler TUİK' ten temin edildikten sonra amaca uygun analizlerle nüfusunun yaşlanmasına neden olan parametreler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sahasında nüfus hareketlerini tespit etmek için 2018 yılında uygulanan bir anket çalışmasının ilgili maddeleri SPSS 24 programında analiz edilerek kullanılmıştır.

Bulgular

Bir sahada nüfusun yaşlanması toplam nüfus içerisinde altmış beş üstü yaş grubunun payının giderek artmasıdır. Nüfusun yaşlanması yaşlı nüfusun sayısının niceliksel olarak artmasına bağlı olarak gerçekleşebileceği gibi çocuk ve genç nüfus sayısının azalması sonucunda aslında sayısal olarak aynı kalan yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının oransal olarak artmasına bağlı olarak da gerçekleşebilmektedir. Katıklı Çayı Havzası'nda nüfusun yaşlanmasına neden olan faktörler üç başlık altında incelenecektir.

Doğum Oranlarındaki Azalmanın Nüfusun yaşlanmasına Yansıması

Kadının iş hayatına atılması, eğitim düzeyinin yükselmesi, evlilik yaşının ilerlemesi, sağlık sektöründeki gelişmelere bağlı olarak bebek ve çocuk ölümlerinde yaşanan düşüşler ve çocuk yetiştirmenin maliyetinin her geçen gün artması çiftleri daha az sayıda ancak daha iyi koşullarda yetiştirebileceği oranda çocuk

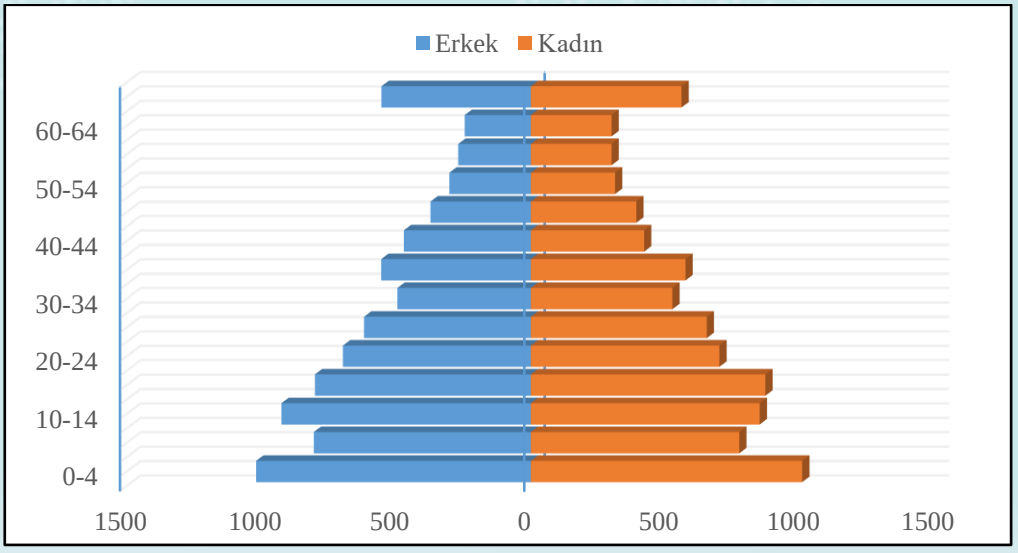
yapmaya teşvik etmiştir (Yüceşahin, 2009). Bu sebeplere ek olarak çocuk yapabilecek çağdaki aktif nüfusun göçle havzadan ayrılması doğum oranlarındaki düşüşü tetiklemiştir. 1990 yılında ‰29,8 olan ham doğum oranları ‰27 oranında azalarak 2018 yılında ‰2,8'e gerilmiştir (Tablo 3). Doğumların bu denli azalması (1990' da 366 kişi, 2018'de 16 kişi) nedeniyle toplam nüfus içerisinde çocuk nüfusun payı düşerken 65+ yaş grubunun payı artmış havza yerleşmelerinin nüfusu dolaylı olarak yaşlanmıştır.

Tablo 3

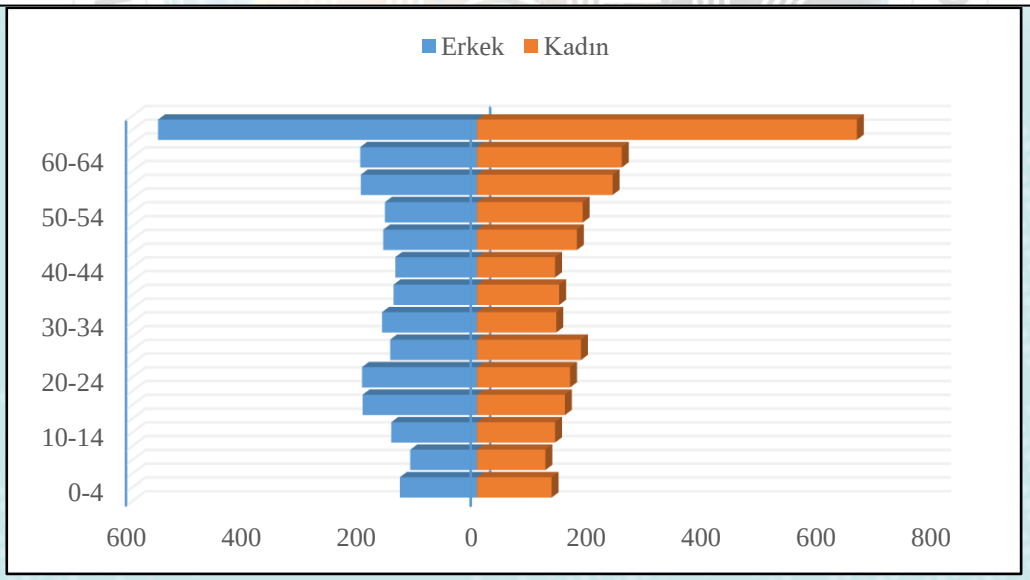
Katıklı Çayı Havzası Yerleşmelerinde Doğum ve Ölümler Kaynak: Tortum İlçesi Nüfus Müdürlüğü

Yıllar	Doğumlar	Ölümler	Ham Ölüm Oranları (‰)	Ham Doğum Oranları (‰)	Doğal Artış
1990	366	96	7,8	29,8	270
2010	47	47	5,6	5,6	0
2017	33	30	6,9	7,6	3
2018	16	25	4,5	2,8	-9

Doğumlarda yaşanan hızlı düşüş kısa süre içerisinde havza nüfus piramidine de yansımıştır. Nüfusunun zirve yaptığı 2000 yılında düzgün üçgen şeklinde olan havza yerleşmeleri nüfus piramidi batılı ülkelerin 100 yılı aşan sürelerde yaşadığı değişimi 18 yıl gibi kısa bir sürede yaşayarak Özgüç ve Türmertekin'in 6. Tip olarak ifade ettiği dikdörtgen şekline benzemeye başlamıştır (Özgüç ve Tümertekin, 2016). Doğum ve ölüm oranları düşmüş nüfus alt yaş gruplarından ziyade üst yaş guruplarında toplanmaya başlamıştır (Şekil 1, Şekil 2, Tablo 4 ve 5). Nüfusun ağırlığının üst yaş guruplarına kayması nüfusun dinamizmini kaybetmesine ve yaşlanmasına zemin hazırlamıştır.

Şekil 2. Katıklı Çayı Havası Yerleşmeleri 2018 yılı Nüfus Piramidi Kaynak: TUİK

Şekil 3. Katıklı Çayı Havası Yerleşmeleri 2018 yılı Nüfus Piramidi Kaynak: TUİK

Tablo 4
Katıklı Çayı Havzası Yerleşmeleri 2000 Yılı Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Guruplarına Dağılımı Kaynak: TUİK

Yaş Gurubu	**0-4**	**5-9**	**10-14**	**15-19**	**20-24**	**25-29**	**0-34**
Erkek	1019	805	925	801	697	619	495
Kadın	1009	775	851	872	701	654	526
Yaş Gurubu	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**50-54**	**55-59**	**60-64**	**65+**
Erkek	555	471	372	302	269	245	554
Kadın	575	421	392	313	300	300	560

Tablo 5
Katıklı Çayı Havzası Yerleşmeleri 2018 Yılı Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Guruplarına Dağılımı Kaynak: TUİK

Yaş Gurubu	**0-4**	**5-9**	**10-14**	**15-19**	**20-24**	**25-29**	**30-34**
Erkek	134	116	149	199	200	151	165
Kadın	130	119	136	153	162	181	138
Yaş Gurubu	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**50-54**	**55-59**	**60-64**	**65+**
Erkek	145	142	163	160	202	203	555
Kadın	143	136	174	184	236	252	661

Katıklı Çayı Havzası yerleşmelerinde geçimin zamanla tarım dışı sektörlere kayması ve hane reislerinin iş için düzenli gelir elde edebilecekleri sektörleri tercih etmesi çocuğa iş gücü olarak (tarlada, ahırda, bağda,) duyulan ihtiyacın azalmasına neden olmuştur. Üretici durumdan tüketici duruma geçen çocuk nüfus aile planlamalarının yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Böylece 1985' te anne-baba ve dört çocuktan oluşan aile büyüklükleri 2017 yılında anne-baba ve bir çocuğa indirgenmiştir. Bu durum aile büyüklüklerine de yansımış, 1985' te ortalama 5,6 olan aile büyüklükleri 2017 yılında 2,6' ya kadar inmiştir (Tablo 6).

Tablo 6
Katıklı Çayı Havzası yerleşmelerinde ortalama aile büyüklükleri Kaynak: TUİK

	1985	2000	2017
Bağbaşı	5,2	4,8	2,5
Pehlivanlı	5,7	5,3	2,4

Serdarlı	5,8	5,8	2,4
Aşağı Serdarlı	5,3	5,1	2,6
Dikmen	5,6	4,9	2,9
Uzunkavak	5,1	5	3
Çataldere	6,7	4,1	--
Havza ortalaması	5,6	5	2,6

Katıklı Çayı Havzası Yerleşmelerinde Göçlerin Nüfusun Yaşlanmasına Etkisi

Katıklı Çayı Havzası yerleşmeleri yüksek oranda göç vermekte olup, göçlerin yönleri ise çoğunlukla Erzurum olmak üzere İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirleredir. Havzadan çevreye yapılan göçler başta küçük miktarda olması nedeniyle çok fazla hissedilmezken, 2000 yılından sonra dışarıya yapılan göçlerin artması ve daimi olması nedeniyle yöre de büyük oranda hissedilmeye başlanmıştır. 1935 yılında 6516 olan havza nüfusu 2017 yılında 4302 kişiye düşmüştür. Bu durum aradan geçen 82 yıllık süreçte saha nüfusunun yıllık ortalama ‰ -5,1'lik negatif artış hızına sahip olduğunu göstermektedir. Şüphesiz bu değerler sahadan dışarıya çok yoğun bir göç hareketinin varlığının sonucudur (Tablo 1). Bu kapsamda havzada göçü ölçmek için yapılan ankete göre katılımcıların %96,6'sının komşusu veya akrabalarının göçe katıldığını ifade ederken, katılımcıların sadece %3,4'ünün yakın çevresinden göç eden olmadığını beyan etmiştir (Tablo 8). Havzadan dışarıya yaşanan göçün açık delillerinden bir diğeri ise 1990 yılından 2017 yılına kadar doğumlar ve ölümler arasındaki denge hiç ölümler lehine bozulmamasına rağmen 2000 yılında 16423 kişi olan havza nüfusunun yaklaşık 3/4 oranında azalarak 2017 yılında 4302 kişiye düşmesidir (Tablo 3). Yine havzanın 2000 ve 2018 yılı nüfus piramitleri incelendiğinde 0-14 yaş gurubunu oluşturan çocuk nüfusun cinsiyet bazında dağılımına bakıldığında erkek nüfusun sayılsal olarak üstünlüğü göze çarparken 15-64 ve 65+ yaş gurupları içerisinde kadın nüfusun sayısal üstün olduğu görülmektedir (Şekil 2 ve Şekil 3). 0-14 yaş grubu içerisindeki erkek nüfus fazlalığının 15-64 yaş gurubu içerisinde kadın nüfus fazlalığına dönüşmesi aktif nüfusun ve aktif nüfus içerisinde erkek nüfusun göçe katılma eğiliminin daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. 65 yaş üstü yaş gurubunda kadın nüfusun fazla olması ise göçe katılanların geri dönmemesi ve ortalama ömrün kadınlar lehine daha uzun olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Göç hareketinin saha nüfusunun yaşlanması üzerine olan etkisi ise şu şekilde cereyan etmiştir. Havzadan dışarıya yaşanan göçlerin %85,3'ünün eğitim ve iş bulma gibi itici sebeplerden kaynaklı olduğu, eğitim ve istihdam çağındaki nüfusun ise büyük oranda aktif nüfus (15-64 yaş grubu) gurubundan oluşması, toplam nüfus içerisinde genç nüfus oranın düşmesine ve yaşlı nüfus oranının yükselmesine neden olmuştur (Tablo 9). Özetle araştırma sahasından yaşanan göçler nüfusun yaş guruplarına dağılışında dengesizlik yaratmış toplam nüfus içerisinde genç nüfusun sayısının azalması dolaylı olarak yaşlı nüfusun payının artmasına ve nüfusun yaşlanmasına neden olmuştur.

Tablo 7
Kaynak: Alkan, 2019

Yakın çevrenizden göç eden oldu mu?		
Verilen cevaplar	**Verilen cevap sayısı**	**Yüzdesi**
Komşum	55	30,9
Akrabalarım	117	65,7
Hayır	6	3,4
Toplam	178	100

Tablo 8
Kaynak: Alkan, 2019

Katıklı Çayı Havzası yerleşmelerinde nüfusu göçe iten sebepler nelerdir?		
Verilen cevaplar	**Verilen cevap sayısı**	**Yüzdesi (%)**
Eğitim	30	20
Sağlık	2	1,3
İş bulma (işsizlik)	98	65,3

HES'lere bağlı sosyoekonomik sebepler	20	13,4
Toplam	150	100

Araştırma sahasından dışarıya yaşanan göçler, doğumlardaki azalış ve ortalama ömrün uzaması hem toplam bağımlılık oranlarının hem de toplam bağımlılık içerisinde genç ve yaşlı bağımlılık oranlarının değişmesine neden olmuştur. 2000 yılında %65 olan toplam bağımlılık oranlarının 2018 yılında %57,3'e gerilediği görülmektedir. Toplam bağımlı nüfus yaklaşık sekiz puan azalmasının temel nedeninin doğumların azalması ve buna bağlı olarak da çocuk bağımlılık oranlarının düşmesi olduğu düşünülmektedir. Zira 2000 yılında 0-14(genç bağımlı nüfus) yaş gurubu toplam nüfusun %32,8'ini oluştururken 2018 yılında bu grubun toplam nüfus içerisindeki payı %14,2'ye gerilemiştir. 2000 ve 2018 yılları arasında geçen 18 yıllık süre zarfında toplam bağımlılık içerisinde genç bağımlılık oranları %54,5'ten %22,4'e gerilerken yaşlı bağımlılık oranları %11,2'den %34,9'yükselmiştir (Tablo 9). Toplam bağımlılık içeresinde dengenin yaşlı bağımlılık lehine bozulması havza nüfusunun yaşlanmasının açık bir emaresidir.

Tablo 9
Katıklı Çayı Havzası Yerleşmelerinde Nüfusun Bağımlılık Oranları Kaynak: TUİK

Yıllar	Toplam Bağımlılık	Yaşlı bağımlılık	Genç bağımlılık
2000	%65,7	%11,2	%54,5
2010	%57,4	24,3	%33,1
2015	%62,2	%39	%23,2
2018	%57,3	%34,9	%22,4

Ortalama Ömrün Uzamasının Nüfusun Yaşlanmasına Etkisi

Sağlık koşullarındaki iyileşmeler, sağlık hizmetlerine kolay erişim, gıda üretimindeki artış, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi olanaklar doğumda beklenen yaşam şansını artırmakta bu durumda 65 üstü yaş gruplarına ulaşan nüfusun sayısının artmasına neden olmaktadır. Ortalama ömrün uzamasıyla 65 yaş üstü gruba ulaşan nüfus kitlesinin artması bu grubun toplam nüfus içerisindeki payının artmasına ve nüfusun yaşlanmasına zemin hazırlamaktadır. Araştırma sahasında 1990 yılında ‰7,8 olan ham ölüm oranlarının 2018 yılında ‰4,5'e düşmesi ortalama ömrün uzadığını göstermektedir (Tablo 10). Ancak ortalama ömrün uzamasının havzada nüfusun yaşlanmasına etki eden en zayıf parametre olduğu düşünülmektedir. Yaşlı nüfusun 2000-2018 yılları arasındaki değişim oranı %0,1 olmakla birlikte toplam bağımlılık oranı içerisinde payı %11,2'den %34,9'a yükselmiştir. (Tablo 9, Tablo 11). Bu değişimin asıl sebebinin ortalama ömrün uzamasına bağlı olarak 65 üstü yaş grubunda yaşanan yığılma değil doğum oranlarının azalması ve aktif nüfusun havzadan dışarıya göç etmesine bağlı olarak toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun payının artması olduğu düşünülmektedir.

Tablo 10
Katıklı Çayı Havzası Yerleşmeleri Ham Ölüm Oranlarındaki değişim Kaynak: TUİK

Yıllar	Ölümler	Ham Ölüm Oranı (‰)
1990	96	7,8
2010	47	5,6
2017	30	6,9
2018	25	4,5

Tablo 11
Katıklı Çayı Havzası Yerleşmelerinde Aynı yaş Grubuna Ait nüfusun Oransal Değişim Kaynak: TUİK

Yıllar	0-14	15-64	65+
2000	5384	9880	1114
2018	784	3489	1216
Değişim oranları	%85,4	%64,8	%0,1

Sonuç ve Tartışma

Katıklı Çayı Havzası yerleşmelerinde nüfusun yaşlanması doğumların azalması, göçler ve ortalama ömrün uzaması gibi birden fazla faktörün ortaklaşa etkisi altında gerçekleşmiştir. Her ne sebeple olursa olsun havzada nüfusun yaşlanması birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir. Temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılığa dayalı olan havzada bu sektörlerde işgücü açığı yaşanmasına neden olmuştur. Dinamik iş gücüne ihtiyaç duyulan tarım ve hayvancılık ekonomisi ihtiyacı olan iş gücü açığını karşılayamayınca bu sektörlerden kopuşlar başlamış ve zamanla üretim durma aşamasına gelmiştir. Nüfusun yaşlanması doğurganlık oranlarına da yansımış her geçen yıl azalan nüfus eğitim ve sağlık hizmetlerini de olumsuz etkilemiştir. Modern imkanlarla donatılmış üç aile sağlığı merkezinde nüfus yeterli olmadığı için bir doktor ve bir hemşire den oluşan iki personel ile nöbetleşe olarak hizmet verilmeye çalışılmaktadır. Yörede eğitim veren Bağbaşı Lisesi'nin ise öğrenci yetersizliği nedeniyle geleceği belirsizliğini korumaktadır.

Katıklı Çayı Havzası'nda nüfusun yaşlanmasını yavaşlatmak veya azaltmak için doğumlar teşvik edilmeli ve nüfusun havzada kalıcı olması için işsizlik sorununun çözülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda tarım ve hayvancılık sektörlerine gerekli teşviklerin verilmesi ve havzanın turizm potansiyeli göz önünde bulundurularak gerekli yatırımların bir an önce yapılması gerekmektedir.

Kaynaklar

Alkan, S. (2019). Katıklı Çayı Havzası'nın Coğrafi Özellikleri ve Hidroelektrik Santrallerin Çevresel Etkileri (Yayımlanmış Yükseklisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnbaşı, M. (2008). Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı, (1549_ 1650). (2. Baskı), İstanbul: Yeditepe Yayınevi

Özger, Y. (2006), "XIX. YY'da Tortum'un Nüfus Durumu", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2), 113-128.

Özgüç, N., Tümertekin, E. (2016). Beşerî Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân. (16.Baskı). İstanbul: Çantay kitapevi.

Yüceşahin, M. M. (2009). Türkiye'nin demografik geçiş sürecine coğrafi bir yaklaşım. Coğrafi Bilimler Dergisi, 7(1), 1-25.